

Leerkrachten, houdt u vooral niet in!

Door: Geert Bors

Zo vaak steekt hij de Vlaamse noordgrens niet over voor zijn verhaal, dus toen grondlegger van het ErvaringsGericht Onderwijs Ferre Laevers in januari bij het NIVOZ sprak, was Egoscoop erbij. Het werd een gloedvolle avond waarbij Laevers toewerkte naar een verrassend zicht op creativiteit vanuit een ervaringsgericht perspectief: "Als het gaat om kinderen een rijke realiteit aan te bieden, wil ik maar één ding zeggen: maak de soep zo dik mogelijk."

Ferre Laevers over betrokkenheid, verbeeldingskracht en creativiteit

Wat een enkel beeld kan zeggen

Ergens halverwege zijn verhaal betreedt de Leuvense hoogleraar Ferre Laevers een klein, maar betekenisvol zijpaadje. Hij had het over de noodzaak van *deep-level learning*, een manier van leren die niet op te sommen is in een rijtje nieuw aangeleerde *skills*. Het is een leren dat iets aanraakt in de leerling wat een weerslag heeft op zijn hele wezen. "Deep-level learning is holistisch van aard", stelt Laevers, om meteen te vervolgen: "Hoewel ik altijd gedacht heb, dat ik dat wollige sixties-woord nooit zou gebruiken. Maar 'holisme' staat voor: de essentie grijpen, in één hand alles bij elkaar nemen."

Dan komt dat zijpaadje: "Een metafoor doet hetzelfde. In een metafoor kun je ook in een enkel beeld heel veel vertellen. Soms meer dan je bedoeld had." Laevers grijnst: "Je ziet wel eens lerarenteams die de vraag krijgen: 'Hoe zou je ons team beschrijven?', waarna een leraar komt met een metafoor. Gaat zo'n team die metafoor dan verder analyseren, dan blijkt vaak dat je dingen hebt gedeeld, die je helemaal niet wilde delen."

Het is niet toevallig dat Laevers even blijft hangen bij de kracht van beeldend taalgebruik. Creativiteit blijkt niet alleen het thema waar vanavond naartoe gewerkt wordt, ook in zijn vertelstijl zoekt Laevers houvast in het verbeelden en bedient zich van een aanstekelijke mix van voorbeelden, anekdotes en vergelijkingen – het tragische einde van de Space Shuttle "Challenger" uit 1986 kan zomaar volgen op een filmpje van Mister Bean of musicerende peuters.

Kortom, Laevers kiest voor creativiteit als thema én als vorm.

"Je wordt pas iemand in interactie met anderen"

De evolutie van de typemachine

Een half uur eerder begon Ferre Laevers met de eerste vergelijking. Om het begrip 'paradigma' aanschouwelijk te maken, en te laten zien dat een ervaringsgerichte benadering van onderwijs deel uitmaakt van een 'paradigmashift', heeft hij een serie plaatjes van de evolutie van de typemachine. "Dan wil ik de kans aangrijpen om hier mijn expertise te delen, en dan begin ik met het woord 'paradigma'", grapt Laevers. "Het is een afschuwelijk woord, waar je een presentatie hoogstens mee mag eindigen. Toch is het voor mijn verhaal een belangrijk begrip: we zitten namelijk in een *paradigmashift*."

De ontwikkeling van de typemachine maakt veel duidelijk: eerst was het een metalen bak waarbij je hard moest hameren op de toetsen om de inkt gelijkmatig op het papier gedrukt te krijgen. Daarna kwam elektrisch, "onmiddellijk te herkennen aan het snoer". Toen volgde de elektronische machine, "met chips, die verstandige dingen konden doen als onthouden en corrigeren wat je tikte", waarna de personal computer zijn intrede deed.

“Een paradigma is als het onderliggende stramien, het chassis, je standaard benadering.”, legt Laevers uit. “Een paradigmashift is een fundamentele verandering van het ene stramien naar het andere. Zo’n verandering is alles bepalend: een typemachine die verandert van mechanisch naar elektrisch wordt een heel ander ding, met heel andere mogelijkheden. Als je niet meegaat in zo’n paradigmashift, verlies je. Je móet mee.” Maar goed, stelt Laevers – aan een typemachine is nog wel te zien wanneer er fundamentele verandering heeft plaatsgehad: het snoetje verraadt alles. In de menswetenschappen is het heel wat lastiger te duiden wanneer er sprake is van een paradigmashift. “Ook al omdat de mainstream niet per se de uitdrukking is van het meest geavanceerde paradigma.”

Piaget: een aardschok in ons denken

Ervaringsgericht onderwijs maakt onderdeel uit van het paradigma van het sociaal constructivisme, dat ervan uitgaat dat mensen in iedere groep een eigen gedeelde kennis, betekenis en werkelijkheid scheppen: “Het gaat erom dat je wordt bepaald door de taal, de cultuur waarin je zit. Wanneer je in een andere context, met andere mensen, wordt geplaatst, reageer je anders, spreek je anders en word je tot op zekere hoogte iemand anders. Niet dat je helemaal geen eigenschappen hebt, maar je wordt pas iemand in interactie met anderen.” Het sociaal constructivisme lijkt daarmee verwantschap te hebben met het postmodernisme, maar waar die laatste stroming veronderstelde dat

vaste persoonskenmerken in het geheel niet bestaan, keert Laevers liever terug naar de grondleggers van het sociaal constructivisme, de Russische cultuurhistorische psycholoog Lev Vygotsky en de Zwitserse psycholoog en filosoof Jean Piaget: “Wat zij zeggen, is dat je identiteit in diepste wezen ervaringsgericht is. Uit wat je waarneemt en ervaart, máák je tot op zekere hoogte je eigen werkelijkheid.”

Hij legt uit wat Piaget bij jonge kinderen waarnam: hij liet hun bijvoorbeeld twee hoopjes snoepjes zien. De kinderen konden tellen en vaststellen dat er een hoopje van zeven en een van vijf snoepjes was. Toch, wanneer de kinderen de keus kregen, namen veel van hen het hoopje van vijf, omdat het wijder uiteen lag. Een jong kind ervaart de werkelijkheid dus op een heel andere manier dan een volwassene zou doen. En dat heeft repercussies voor het onderwijs. “Piaget heeft gezien dat de wereld van het kind totaal anders is als de onze. Dat is fenomenaal: dat is een bocht nemen in het hele denken; dat is een aardschok; dat is een deel van de paradigmashift.”

“Het oude paradigma was makkelijk”, zegt Laevers: “Iedereen werd verondersteld hetzelfde te zien. Maar we weten nu dat elk van u op een persoonlijke manier betekenis geeft aan mijn woorden – door je persoonlijke kennis, ervaringen, ideeën. Zelfs binnen een persoon verandert de perceptie: als ik hetzelfde verhaal over een half uur nog eens houd, heeft u een andere ervaring. Dat moeten we als

referentiepunt in het onderwijs nemen: dat wij in wezen ervaringsgericht zijn.”

Lesstof en realiteit liggen mijlver uiteen

Wat betekent ervaringsgericht denken voor de inrichting van het onderwijs? “Het begrip ‘competentiegericht leren’ heb ik met dankbaarheid verwelkomt”, zegt Laevers. “Het kwam op in het bedrijfsleven, waar men vond dat de mensen die van opleidingen afkwamen iets misten. Hun performance was niet goed. Niet omdat ze hun best niet deden of niet hard werkten, maar omdat er iets schortte aan het uitvoeren of opnemen van een opdracht”, vertelt Laevers. Uit de Vlaamse context beschrijft hij de ‘peilingsproeven’ die het harde deel van het curriculum testen op het behalen van de kerndoelen. Waar het er ontbreekt in het onderwijs, is volgens hem het gebrek aan concrete ervaringen die kinderen opdoen. De lesstof en de realiteit buiten komen zo mijlver uit elkaar te liggen: “Het onderwijs is te snel uitsluitend *paper and pencil*.”

Als voorbeeld daarvan laat hij een video van een groepje kinderen zien dat de opdracht gekregen heeft de gang op te meten. De kinderen lopen druk lokalen in en uit, met steeds meer linialen en meetlatten: ze meten door telkens een nieuwe meetlat achter de vorige te leggen, tot de gang van voor tot achter vol ligt. Ze komen niet op het idee om een meetlat meer dan één keer te gebruiken, laat staan om een gangtegel op te meten, dan te tellen hoeveel tegels er

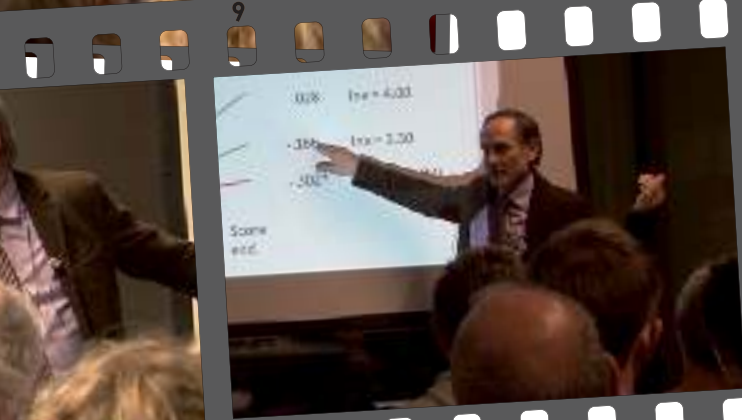
zijn, en vervolgens de lengte en de hoeveelheid tegels te vermenigvuldigen. “Een mooie leeractiviteit”, stelt Laevers, “de kinderen zijn gemotiveerd bezig. Doen essentiële ervaringen op. Maar ik begrijp niet dat kinderen die de decameter, de centimeter en de decimeter al kennen niet op andere ideeën komen. Blijkbaar is het principe van de eenheden niet opgebouwd. Kinderen moeten ervaren wat een decimeter en een decimeter is. Niet het mechanistisch leren is het punt, maar hoe het geleerde te gebruiken. Dat is mijn boodschap.”

Competenties zijn voor Laevers niet minder dan *life skills*. In nieuwe situaties moet je met je verworven life skill vooruit kunnen: “De realiteit is de toets. Niet de toets die het onderwijs zichzelf oplegt.” Laevers laat kinderen graag kennismaken met de wereld via zo rijk mogelijke opdrachten. Een goed voorbeeld vindt hij een probleem uit het realistisch rekenen, waarbij kinderen een terrein moeten ombouwen tot een parkeerplaats voor een maximum aantal auto’s. “En dan voegde ik er liefst nog wat uitdaging aan toe: zoveel gehandicaptenplekken, zoveel ruimte om te keren...”

Een oefening in perspectief nemen

Hoe bied je onderwijs aan dat oog heeft voor een complexe werkelijkheid en voor de ervaring van kinderen? Door jezelf als leerkracht te leren steeds beter het perspectief van de kinderen in te nemen. De toehoorders mogen het eens

“De realiteit is de toets. Niet de toets die het onderwijs zichzelf oplegt”

“De leerstof moet écht stof zijn, waar je doorheen kunt bijten”

proberen: Laevers toont een vrolijke video-observatie van een groep peuters die toetertjes ontdekken en er met z'n allen op gaan blazen.

“Welke competenties zetten deze kinderen in, welke life skills zag je tot bloei komen?”, vraagt hij achteraf. “Initiatief nemen”, zegt iemand, en vertelt over het jongetje voor wie er geen toetertje meer is. In plaats van hulpeloos toe te kijken of andermans toetertje te stelen, gaat hij in zijn eentje op pad door het lokaal, over objecten heen om op een hoger plankje nóg een paar nieuwe toeters te pakken. “Inderdaad,” zegt Laevers, en vult de onderneming van het jongetje humorvol in: “Merk ook op – als hij de camera passeert, laat hij zijn fopspeen al uit zijn mond vallen en begint al te blazen. Anticiperen, heet dat. Dat hebben veel volwassenen nog niet eens in zich.”

“Maar het is niet dat jongetje dat ik het meest bewonder”, gaat Laevers verder. Het jongetje dat de toeters uitdeelt is ook een deel van het gezelschap in het oog gesprongen. “Ja, hij!” zegt de hoogleraar: “Dat is iemand met ondernemingszin. Hij heeft zelfsturing en verbeeldingskracht. Het vermogen te zien wat er nog niet is. Hij ziet kinderen niets doen en denkt: ‘Da’s ook zonde, hè? We gaan er iets van maken.’ En dan niet te academisch: we gaan iets doen wat alle peuters snappen: toeteren. Hij creëert echt verbondenheid.” Laevers grijnst even de zaal in: “Als het een Nederlander was geweest, had hij ook nog bedacht hoe hij daar een leuk ceedeetje van zou kunnen branden en hoe hij dat in de markt zou kunnen zetten. Ik waardeer die koopmansgeest.”

Het LOI-syndroom, ‘een vreselijke aandoening’

De ondernemende peuter brengt professor Laevers bij het concept intuïtieve intelligentie, dat hij als volgt definieert: “het vermogen om de realiteit op het mentale niveau te representeren. Gebruik maken van verbeeldingskracht om betekenissen zo construeren dat men zich een intense gewaarwording van het object, fenomeen of onderwerp genereert die de reële ervaring/waarneming benadert.”

Uiteindelijk gaat het Laevers niet om het aanleren van concepten, maar ook niet om pure ervaring alleen: het gaat erom wat je met je kennis, kunde en ervaring kunt wanneer het aankomt op het begrijpen van je wereld. “In de VS werd een survey gehouden waaruit bleek dat de beste ingenieurs verrassend vaak boerenzonen waren. Dat bevestigde mijn hypothese: boerenzonen onderscheidden zich door een goedgeïnd, praktisch vermogen om zich dingen te verbeelden: ‘die en die materialen combineren levert iets op, dat gaat we doen!’”

Om het belang van verbeelding kracht bij te zetten, heeft Laevers een nieuwe ziektebeeld verzonnen: “Ik was me aan het bedenken dat we een reeks syndromen hebben, waarmee we kinderen labelen in de klas: dyslexie, autisme, ADHD. Laat ik er nog eentje bijvoegen, dat weten we voor de resterende twintig procent ook meteen wat er mis is: het LOI-syndroom, wat staat voor Lack of Imagination. Een verschrikkelijke kwaal, niet alleen voor degene die eraan lijdt, maar ook voor anderen in hun omgeving, zeker als het gaat om mensen die beslissingen nemen die een impact hebben op anderen. Zich een voorstelling kunnen maken van processen is essentieel voor echte competentie.”

Dat het meer is dan een grap, blijkt uit het voorbeeld van de Space Shuttle “Challenger”, die in 1986 een minuut na de lancering uit elkaar spatte. Na diepgravende studie bleek dat er rubberen sluitringen door de koude nachttemperatuur niet voor voldoende dichting zorgden, waardoor er brandstof vanaf een verkeerde plek op een verkeerd moment ontsnapte. “De voorzitter van de onderzoekscommissie die tot die conclusie gekomen was, kreeg dat de NASA-ingenieurs niet aan het verstand gebracht. Daarom stopte hij de ringen in de diepvries en nam ze weer mee, om te laten zien wat het effect was. Ingenieurs hebben dus niet per se voeling met de realiteit waarover zij specialist zijn.”

“Als je wilt excelleren, kun je niet zonder intuïtieve intelligentie”, concludeert Laevers. Leren moet daarom niet alleen ‘brains on, maar ook ‘hands on’ zijn: “Intuïtief

verstaan is de bodem waarop concepten groeien. De werkelijkheid moet binnenkomen en bij het gewaarworden helpen je dan de aangeleerde concepten, waardoor je het kunt verankeren.” In het onderwijs sluiten intuïtief verstaan, ervaringskennis en conceptuele kennis niet altijd even goed aan, weet Laevers. Maar dat komt volgens hem niet omdat er te vroeg begonnen wordt met kinderen concepten bij te brengen. “Kleuters kunnen concepten óók al aan”, stelt de hoogleraar. Hij komt met een voorbeeld van een kleuterklas waar pannenkoeken gebakken werden. “Een vader, zelf fysicus, vertelde de kinderen dat wat er in die pan gebeurde te maken had met ‘centrifugale krachten’ – een concept dat echt niet voorkomt in de kerndoelen voor vijfjarigen. Maar een jongen zei: “Dat ken ik” en nam de vader mee naar de watertafel. “Ik zal roeren met een stok en laten zien dat hier precies hetzelfde gebeurt.” Dan zeg ik: “Leerkrachten, houdt u vooral niet in!”

Drietrapsraket naar creativiteit

Laevers heeft niet voor niets lang stilgestaan bij het belang van verbeelding. Aan het slot verbindt hij het met het centrale EGO-begrip betrokkenheid: “Wanneer kinderen geconcentreerd en tijdvergeten bezig zijn; geïnteresseerd, geboeid, gefascineerd; intense mentale activiteit aan de dag leggen; ten volle sensaties en betekenissen ervaren; genieten van explorerend bezig zijn; zich aan de grens van hun mogelijkheden bewegen... dan weten we dat ze zich in de diepte ontwikkelen.”

De weg naar creativiteit is een drietrapsraket, zegt Laevers: “het begint bij betrokkenheid – bij hersens die onder stroom staan, bij gepassioneerd bezig zijn en inzet van al je vermogens. Als je zo bezig bent, verdwijnt de werkelijkheid om je heen, maar voel je – met je verbeeldingskracht – bijvoorbeeld dat draaiende water in een bak in je lijf. Je kunt het oproepen. Je kunt de gedragingen van het water in je oproepen, en voorspellen wat er gaat gebeuren. Betrokkenheid is de bron daarvoor.” Uit die twee voorwaarden, betrokkenheid en verbeeldingskracht, eventueel geholpen door een genetische component, komt

creativiteit voort, wat Laevers omschrijft als *ideational fluency*: het vermogen om de dingen die je kunt verbeelden, maar die ver van elkaar liggen, toch met elkaar in verbinding te brengen.

Laevers besluit zijn verhaal bondig met wat dit betekent voor het werk van leraren in de klas. “De werkelijkheid moet centraal staan, in al zijn complexiteit. Kinderen moeten een breed palet aan ervaringen kunnen opdoen – van zintuiglijk tot abstract, van individueel tot sociaal, van opnemen tot zelf scheppen. Daag kinderen uit: geef ze diepte, verras ze, geef ze avontuur en... laat de mogelijkheid open om dingen te ontdekken die je niet gezocht hebt. Kortom, de leerstof moet écht stof zijn, waar je doorheen kunt bijten. Maak de soep dikker.”

Geert Bors
geertbors@yahoo.com

Videobeelden gemaakt door
Dereck Oerlemans en geselecteerd door
Ank van Alebeek
info@avaproducties.nl

Laevers' toespraak is terug te zien op
www.hetkind.org, onder de titel
**Videoimpressie: Ferre Laevers en het kwalijke
LOI-syndroom.**

In dezelfde serie *7 x Inspiratie* organiseert
het NIVOZ dit schooljaar nog een aantal Open
Avonden.

Meer informatie op www.nivoz.nl. In
september 2012 start de nieuwe serie met de
Japanse leraar Toshiro Kanamori.
Boekingen voor Kanamori zijn mogelijk via
kanamori@hetkind.org